

Главни и одговорни уредник
Дејан Мاستиловић

Уредник издања и редактура
Александар Стојановић

Теодора Толева
Утицај Аустроугарске империје на
стварање албанске нације, 1896–1908.

За издаваче:
Дејан Мастиловић
Миша Ђурковић

Рецензент
Александар Раковић

Ментор у изради докторске тезе: Агустин Коломинас,
Одсек за савремену историју, Факултет за географију и историју,
Универзитет у Барселони, Барселона, 2008.

ISBN
978-86-6309-128-3

ТЕОДОРА ТОЛЕВА

**УТИЦАЈ АУСТРОУГАРСКЕ
ИМПЕРИЈЕ НА СТВАРАЊЕ
АЛБАНСКЕ НАЦИЈЕ,
1896 – 1908**

Са бугарског превео
Горан Игић

Филип Вишњић
Институт за европске студије
Београд, 2016.

ПРЕДГОВОР СРПСКОМ ИЗДАЊУ

Књига др Теодоре Толеве *Утицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896–1908* писана је на основу истраживања у Царском и краљевском архиву у Бечу (Haus-, Hof- und Staatsarchiv). Реч је о њеној докторској дисертацији, под насловом *La Influencia del Imperio Austro-húngaro en la construcción nacional albanesa, 1896–1908* (Universitat de Barcelona. Departament d'Història Contemporània, 2008, 719 стр), писаној на шпанском језику, која је 2008. одбрањена на Одељењу за савремену историју Универзитета у Барселони. Дисертација је потом објављена на бугарском језику, под насловом *Влиянието на Австро-Унгария за създаването на албанската нация 1896–1908* (София: Сиела 2012, 576 страна), а затим и на немачком језику, под насловом *Der Einfluss Österreich-Ungarns auf die Bildung der albanischen Nation 1896–1908* (Klagenfurt: Mohorjeva Hermagoras Verlag 2013, 574 стране).

Дакле, српски језик је – после шпанског, бугарског и немачког – четврти по реду на којем се саопштавају опсежна истраживања и закључци Теодоре Толеве о аустроугарским плановима за стварање албанске нације, и то, у знатној мери, као антинације Србима. Ово издање књиге Теодоре Толеве на српском језику представља треће по реду књижно издање на неком од језика, после издања на бугарском и немачком, која су претходно објављена у Бугарској и Аустрији. Њена истраживања су изложена у позитивистичком виду и ауторка подвлачи да је тога свесна. Нажалост, опака болест и прерана смрт Теодоре Толеве (1968–2011) омели су је да докторску дисертацију, у виду књиге, приреди с више личног печата.

Толева каже да, након истраживања, има намеру да разбије историографске стереотипе, као и претходно саопштена истраживања и закључке о постојању албанске нације у 19. веку, па чак и пре тога. С тим у вези, ауторка напомиње да своје проучавање теме почиње од нуле јер, како наглашава, не може да се ослони на претходне домете историографије који се, када је посред ово питање, показују као непоздани. Као такве посебно помиње албанско-америчког историчара Ставра Скендија (Stavro Skëndi), француског историчара Жоржа Кастелана (Georges Castellan), као и немачке историчаре Ханса Дитера Шандерла (Hans Dieter Schanderl) и Петера Бартла (Peter Bartl).

Полазну тачку Теодоре Толеве представљају тајна саветовања у Министарству спољних послова Аустроугарске крајем 1896, а потом следи обимна архивска грађа која прати деловање аустроугарских дипломатских планера у Бечу, аустроугарског амбасадора у Цариграду, аустроугарских конзула у „албанским областима“, спреге са Римокатоличком црквом, шпијунске мреже, подмићивање – а све то како би се обликовала албанска нација и створила албанска држава – које би у првом реду стајале насупрот намерама Краљевине Србије и Краљевине Италије да успоставе контролу над источним Јадраном након распада Османског царства. Истовремено са аустроугарским деловањем, текао је паралелни процес стварања албанске нације од стране Италијана, чији је циљ био да се тај простор постепено припоји Италији и да се Србија удаљи од Јадранског мора. Толева своје истраживање завршава Младотурском револуцијом (1908), када се мења претходни контекст у ком је аустроугарска политика ковала планове.

Прва питања која су постављена била су како од сасвим хетерогеног албанског елемента, са веома оскудном међусобном комуникацијом, који је подељен на две велике етнолингвистичке групе – Геге и Тоске, на три религије – муслиманску, римокатоличку и православу, те на суните и бекташе – направити јединствену нацију, заједничко писмо и књижевни језик, а потом и државу. На тајним саветовањима аустроугарских министара и дипломата изричито је подвучено да крајем 19. века албанска нација не постоји. У том смислу не узимају се у обзир ни намере Албанске лиге (1878), иза које су стајали Турци, будући да су аустроугарски извештаји, у програму те организације која је заседала у Призрену, забележили присуство панисламске идеологије, а одсуство албанске националне идеје. Међу Албанцима је и у то време доминирао регионални и верски идентитет.¹ Из већег броја аустроугарских докумената које је Толева користила уочава се изричит став министара и дипломата да се албанска нација не може формирати без подршке званичног Беча.

Да би се утврдиле чињенице о међуалбанским сличностима и поделама, требало је оспособити за рад аустроугарске конзулате у „албанским областима“ Османског царства (Скадар, Драч, Валона, Битољ, Скопље, Призрен). Њихов циљ био је деловање по дубини

---

¹ Славенко Терзић, *Стигара Србија (XIX–XX век): Драма једне цивилизације*, Нови Сад – Београд 2012, 118–119.

и ширини становништва, засвођивање читавог простора шпијунским, доушничким и сарадничким мрежама, утврђивање карактера племена и виђенијих породица, темељно схватање морала, обичаја и понашање у складу с тим, за које не би смело да буде одступања, јер се у затвореном схватању Албанаца свака грешка памти. Требало је такође обезбедити значајан новац за поткупљивање муслиманских бегова и римокатоличких свештеника из реда албанског народа. Било је извесно да задобијање поверења локалног становништва и утицајних личности, у хетерогеним албанским срединама – склоним крвној освети и разним видовима бандитизма – подразумева мукотрпан, дуг и кривудава пут.

Сматрало се да са закључцима не треба журити док се не утврде све чињенице, али је „Албанија“ – види се из истраживања Теодоре Толеве – у аустроугарским плановима практично уоквирена линијом Јањина–Битољ–Скопље–Врање–Нови Пазар–Скадар и даље ка југу, обалом Јадранског мора, опет до Јањине. Аустроугарски планери су развијали стратегију: како доћи до тих граница; како лукаво убедити Турке да је аустроугарско деловање пријатељско, а потом – када Османско царство буде на издисају – отцепити Албанију која на северу треба да послужи као клин између Србије и Црне Горе; како ставити Албанце насупрот Србима и Бугарима, а тиме превентивно удаљити Русе од Средоземља; како осујетити италијанске намере да придобију Албанце за своје циљеве; како одобробољити Грке да са Италијанима не раде против интереса Аустроугарске на јадранско-јонском простору.

Грцима би се чинио уступак тиме што би Аустроугарска показала да нема никакве претензије према Албанцима, међу којима је поодмакао процес хеленизације. Реч је извесно о становништву у јужном Епиру, али Аустроугарска такође није показивала никакве намере да подрива Грчку на просторима Атике и Пелопонеза, које су делом насељавали Арванити, етнички Албанци придошли на грчке просторе у позном средњем веку, а интегрисани у грчку нацију током скоро једновековног процеса који је трајао од Грчке револуције (1821–1832) па до краја 19. века.²

Када је реч о стављању Албанаца насупрот Србима, те о забављању клина између српских држава Србије и Црне Горе, као и хушкању Албанаца на Бугаре – аустроугарски планери утврдили

2 Jonathan M. Hall, *Ethnic Identity in Greek Antiquity*, Cambridge 2004, 29.

су да Албанце римокатолике и муслимане на северу – који немају никакву заједничку етничку свест – спаја „мржња“ према суседним Словенима. Исто тако, спајало их је и то што су Албанци муслимани неговали колективно сећање о томе да су њихови преци прешли из римокатоличке у муслиманску веру. Тиме се, наравно, римокатолички фактор чинио још битнијим.

Аустроугарска је стога имала намеру да за своје потребе приволи Ватикан и римокатоличку јерархију у Албанији. Беч се позивао и на то да вековима има протекторат над римокатоличким свештенством у Османском царству. Било је мишљења да би нуклеус албанске државе могло бити римокатоличко организовање на северном албанском простору. Ривал у стварању албанске нације била је Италија, која је урадила доста на томе да се преко аутохтоних албанских заједница на италијанском југу³ приближи Албанцима на јадранско-јонском истоку. Аустроугарска је – како пише Толева – разматрала могућност да уради нешто слично преко албанских заједница на сопственом тлу: насеља Арбанаси код Задра или сремских села Никинци и Хртковци. Но, многе идеје које су падале на памет аустроугарским дипломатама напуштане су уколико се показивало да не могу да се остваре у пракси.

Аустроугарске агентуре убедиле су део римокатоличке јерархије у Албанији да одбаци проиталијанске ставове. Ишло им је на руку и то што су неки муслимански бегови страховали како Италија има намеру да асимилије Албанце. Стога је Аустроугарска, преко мреже својих доушника међу римокатоличком јерархијом и виђењим муслиманима, ширила гласине како Беч жели да види Албанију као самосталну савезничку земљу, а не да је, попут Италије, прво освоји, потом на њеној територији насели Италијане, а Албанце затим искористи као војни потенцијал за италијанска освајања.

Веома студиозни напори Беча били су усмерени на стварање албанског писма и књижевног језика. Крајем 19. века албански језик је писан с чак седамнаест различитих транскрипција, а можда и с двадесет: у употреби су били разноразни латинични алфабети које су покушали да скроје албанолози у Аустроугарској и Италији, такође и језуити, затим неколико варијаната грчког алфабета, као и турско-арапско писмо. Притом је само 2% Албанаца било писмено.

---

3 George Nicholas Nasse, *The Italo-Albanian Villages of Southern Italy*, Washington 1964, 42–47.

И на овом пољу обликовања албанске нације владао је хаос. Документа која је објавила и тумачила Теодора Толева показују различне рукавце на путу ка стварању албанског писма до конгреса албанских интелектуалаца у Битољу (1908), када су усвојена два албанска алфабета, па све до аустроугарске окупационе управе у Албанији (1916–1918), када је под патронатом Беча започет рад на утврђивању правописног стандарда књижевног језика.⁴ Аустроугарска се у истом правцу трудила да оснажи мрежу својих школа међу Албанцима, да обезбеди добре уџбенике, да обликује уређивачку политику штампе, која је била тек у повоју, да организује штампање књига. Сва ова средства истовремено су била коришћена како би ојачала свест Албанаца о националном јединству, те како би се утврдило мишљење о Аустроугарској као заштитници Албанаца, пре свега од словенских суседа.

Према истраживањима Теодоре Толеве, Беч није имао поверења у албанску врхушку, нити у оне који су долазили из редова римокатоличке јерархије, нити у виђеније личности међу муслиманима. Беч пуно поверење не би имао ни у бискупе који би потекли из албанског народа, па је сматрао да би те катедре могли да заузму Хрвати из Далмације и Истре или Немци из Јужног Тирола. Радило се пуно на томе да фрањевци и језуити постану ударна песница Аустроугарске на простору који су насељавали етнички Албанци. Хваљена је улога фрањеваца у Босни и Херцеговини, па се размишљало да се насилни аустроугарски модел стварања „босанске нације“ само пренесе међу Албанце трију вера.

Беч је издвојио знатна средства за „чашћавање“ највиђенијих Албанаца, али је уочио да је албанска природа колебљива и да се пуно поверење не може пружити ни онима који вербално, али ни онима који на делу – исказују изричиту лојалност. Према неким мишљењима аустроугарских дипломата, албански лидери – без обзира на то да ли припадају реду муслимана или римокатолика – гледали су углавном своје личне финансијске интересе и сваку другу врсту користи иза које су се тобож могле критичке намере за стварање албанске нације. Уколико би се појавио неко други с новим понудама, чак и међу Албанцима најлојалнијим Аустроугарској било је оних који су се предомишљали. У Бечу је ово схваћено као лоша карактерна особина албанског народа.

---

4 Robert Elsie, *Albanian Literature: A Short History*, London–New York 2005, 118–119.

Упркос томе што су уочене крупне аномалије таквог односа, аустроугарске дипломате су наставиле да потплаћују и дају привилегије утицајнијим Албанцима – било да је реч о муслиманским беговима, било да је реч о утицајним римокатоличким свештеницима – чак и када је постало јасно да нису испунили захтеве које им је диктирао Беч, те када је било извесно да су примаоци привилегија изневерили интересе Аустроугарске, а у неким случајевима – чак и када је Беч био изигран. То показује колико је аустроугарским стратезима било важно да обликују и утврде албанску нацију, па је зарад „виших циљева“ каткад било потребно прогутати горке плодове промашаја.

Границе „Велике Албаније“ – које су кроз „четири албанска вилајета“ омећиле Османлије преко Албанске лиге (1878), односно међе које су својим пером исцртали аустроугарски планери у посматраном периоду (1896–1908), како би се у будућности посебно забијао клин у српско етничко и државно ткиво – заиста су отелотворене кроз „Велику Албанију“, квазидржаву под нацифашистичким патронатом (1941–1945) и на њу наслоњену „Малу Албанију“ у оквиру окупиране Србије (1941–1944). Планови о „Великој Албанији“ имају своје последице и у нашем времену, који се огледају у агресији НАТО пакта на СР Југославију (1999), уласку НАТО снага на Косово и Метохију и једностраном проглашењу независности администрације косовско-метохијских Албанаца (2008), чиме је албански етничко-административни оквир проширен с Републике Албаније и на квазидржаву „Косово“.

Западна империјална политика, било да је реч о Аустроугарској, фашистичкој Италији, нацистичкој Немачкој или данашњим евроатлантским структурама предвођеним Сједињеним Америчким Државама – премда су посредни посве различите идеологије – у континуитету прети православном и словенском повезивању на Балканском полуострву преко албанског фактора као нагазне мине. И у наше време, као што је било и у време о којем пише Теодора Толева, присуствујемо масовном евоцирању сећања Албанаца муслимана на римокатоличке претке. Такође, присуствујемо интересантној али опасној ерупцији сећања санџачких муслимана у Старој Рашкој, посебно у Новом Пазару, на албанско порекло, што се већ догађало током аустроугарске окупације Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе (1916–1918) и нацистичке окупације

Краљевине Југославије на простору југозападне Србије (1941–1944).⁵ Великоалбанска идеја је веома жива, а њених хранилаца не недостаје од империјалног Запада до панисламског Оријента.

На крају, Теодора Толева нека питања посматра с бугарских позиција. На пример, Македонију сматра историјском бугарском земљом, па чак и Поморавље тумачи на сличан начин. С тим се, наравно, не слажемо. Даље, када је реч о посматраном периоду, Толева пише о „Србима и Црногорцима“, што се не може сматрати тачним, јер је Књажевина Црна Гора у то време била национална и матична држава српског народа исто колико и Краљевина Србија. На попису у Црној Гори 1909. утврђено је да 95% становника чине Срби, а 5% остали грађани, које су углавном чинили Албанци. Комунистичка партија Југославије је 1945. прокламовала постојање нације Црногораца као „другачијих Срба од свих Срба“, а црногорска националност је у југословенским статистичким подацима забележена на попису 1948.

То последње, наравно, нимало не утиче на истраживачка сазнања и закључке Теодоре Толеве о стварању албанске нације, које је изнела у књизи *Ушлицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896–1908*, а који се могу сумирати њеним речима: „Стога, албанска нација почетком 20. века не постоји, а такозвани ‘албански национални покрет’, чија је активност сасвим безначајна, није ништа друго до једна групица која делује без ‘националног контекста’“.

Александар Раковић

---

⁵ Александар Раковић, *Срби и религијски интервенционизам 1991–2015: Политички аспекти верских изазова српској држави и цркви после распада Југославије*, Београд 2015, 165–195.

САДРЖАЈ

Предговори	5
Увод или како је одређена и дефинисана тема истраживања	23
Поглавље I: Организација спољне политике Аустроугарске	33
Поглавље II: План за Албанију или бечка рационалност и ирационалност	59
Поглавље III: Одобравање плана – дипломатски ризици и дугорочна предвиђања	111
Поглавље IV: Бунтован народ између двеју империја	155
Поглавље V: Путовања аустроугарских конзула у средиште албанско-муслиманске заједнице или почетак једне романтичарске завере	185
Поглавље VI: Верски протекторат – између традиције и будућности	231
Поглавље VII: Монсињор Примо Доки: идеалиста, херој или моћ злата?	267
Поглавље VIII: Језик – велики рад на синтези	307
Поглавље IX: Школе – тежак почетак	353
Поглавље X: Штампa или како Беч почиње да пише на албанском	399
Закључци	441
Анекс I: Ипенов меморандум, април 1897. године	450
Анекс II: Меморандум о албанском националном покрету, Брисел, јануар 1899.	454
Анекс III: Политичко деловање Царског и краљевско министарства спољних послова у Албанији 1897. године	478
Анекс IV: Ситуација националног покрета у Албанији крајем 1901. године и однос Царске и краљевске владе према њему	494
Анекс V: Меморандум из Албаније (од краја 1901. до почетка 1905. године)	509
Анекс VI: Аустроугарска акција	527
Анекс VII: Мапе	541
Анекс VIII: Статистичке таблице националних и религијских односа у вилајетима Косово, Скадар, Монастир, Јањина и Солун	546
Архивски извори и коришћене скраћенице	562
Библиографија	563

Лекџура и корекџура

Јована Јовановић

Дизај корица

Растко Тохољ

Прелом

Младен Миливојевић

Шџамџано

2016. године

Тираж

1.000

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327(436-89)“1896/1908“

323.1(=18)(4-12)“1896/1908“

94(4)“18/19“

ТОЛЕВА, Теодора, 1968-2011

Утицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације, 1896-1908 / Теодора Толева ; са бугарског превео Горан Игић. - Београд : „Филип Вишњић“ : Институт за европске студије, 2016 (Београд : Бирограф). - 575 стр. : илустр. ; 24 см. - (Посебна издања / [„Филип Вишњић“])

Превод дела: Влијанието на Австро-Унгарија за създаването на албанската нация 1896-1908. - Тираж 1.000. - Стр. 5-11: Предговор / Александар Раковић. - Стр. 17-18: Предговор / Леополд Ауер. - Стр. 19-22: Предговор бугарском издању / Георги Марков. - О аутору: стр. 574. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 563-573.

ISBN 978-86-6309-128-3 (ФВ)

а) Међународни односи - Аустроугарска - 1896-1908

б) Албанско питање - Југоисточна Европа - 1896-1908

с) Европа - Историја - 19в-20в

COBISS.SR-ID 226509324